

PATYČIŲ RAIŠKOS ŠIAULIŲ MIESTO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE ANALIZĖ

Giedrius Girdvainis, Rasa Pocevičienė

Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas

Įvadas

Patyčios mokykloje yra gan sena ir visame pasaulyje labai gerai žinoma problema (Smith, 1997). Jau 1897 metais, kaip teigia P. K. Smith (1997) pasirodė pirmasis akademinis pranešimas „*Patyčios pedagoginėje seminarijoje*“, analizuojantis šią problemą. Tačiau tik 1970 metais patyčios mokyklose tapo sistemingo tyrinėjimo objektu. Pirmieji šio reiškinio tyrimai buvo atlikti Švedijos ir Norvegijos mokyklose. Vienas pirmųjų šia problema domėtis pradėjo norvegų mokslininkas D. Olweus (1993, 2008), kuris ne tik gilinosi / gilinasi į patyčių paplitimo dažnumą mokyklose, pateikė išsamų šio fenomeno apibrėžimą, bet ir sukūrė veiksmingą patyčių prevencinę programą, kuri šiandien plačiai ir sėkmingai yra taikoma daugelyje pasaulio šalių (Valeckienė, 2007).

1980 metais Švedijoje ir Norvegijoje buvo pradėtas vykdyti plataus masto projektas, nukreiptas prieš patyčias mokyklose. Projektas susilaukė didelės sėkmės ir, be abejo, tai paskatino šio reiškinio tyrinėjimą kitose šalyse, tokiose kaip: Italija, Ispanija, Australija, Naujoji Zelandija, Kanada ir JAV (Olweus, 1993, 2008).

Patyčios apibrėžiamos kaip sąmoningas, neišprovokuotas bei nuolat pasikartojantis neigiamas vieno ar kelių asmenų elgesys, nukreiptas prieš asmenį, kuriam sunku pačiam apsiginti (Olweus, 1993, 2008). Patyčių reiškinio tyrinėtojas D. Olweus (1993, 2008) išskiria tokius patyčių aspektus: *tyčinis* „žalos darymas“; *patyčios – daug kartų atliekamas ir nuolat besitęsiantis veiksmas; tarp patyčių aukos ir jo skriaudėjo egzistuoja galios arba jėgos disbalansas*.

Patyčios mokykloje pasireiškia įvairiausiais būdais: kabinėjimusi, šaipymusi, skaudinimu, spardymu, mušimu, apspjaudymu, žeminimu ir t. t. (Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė ir kt., 2007). Yra išskiriamos *tiesioginės* ir *netiesioginės* patyčių formos. *Tiesioginės patyčios* pasireiškia atviromis atakomis prieš auką (pvz.: erzinimas, stumdymas, spardymas, grasinimas ir kt.). Tuo tarpu *netiesioginės patyčios* išsiskiria socialinės izoliacijos forma arba išstumimu iš grupės. Taip pat išskiriamos *fizinės*

patyčios – mušimas, stumdymas, daiktų gadinimas ir kt., bei *žodinės ir rašytinės patyčios*: pravardžiavimas, gąsdinimas, pašaipios replikos ir kt. (Olweus, 1993; Smith, 1997; Piskin, 2002; Trautman, 2003; Povilaitis, Jasiulionienė, Kurienė ir kt.; Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Patyčių patyrimas aukai sukelia ne tik trumpalaikių, bet ir ilgalaikių pasekmių (Targamadžė, Valeckienė, 2007). Tyrimais įrodyta, kad patyčių aukos dažniau jaučia liūdesį, kaltę, vienišumą, nesaugumą, nerimą nei vaikai, su kuriais bendraamžiai elgiasi gerai (Rigby, 1999; Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2005; Valeckienė, 2007; Targamadžė, Valeckienė, 2007). Patyčių patyrimas siejasi su neigiamu požiūriu į mokyklą ir į mokymąsi (Rigby, 1999; Piskin, 2002; Civinskas, Levickaitė, Tamutienė, 2006). Nuo bendraamžių tyčiojimosi kenčiantiems vaikams kyla depresijos bei savižudybės pavojus (Rantanen, Kalliala-Heino, Rimpela ir kt., 1999). Patyčių iniciatoriai taip pat patiria neigiamų padarinių (Valeckienė, 2007). Nustatytas ryšys tarp patyčių ir didesnio polinkio į žalingus įpročius bei kriminalinio elgesio. Be to, tyčiojimasis iš kitų perauga į antisocialų elgesį pilnametystėje (Smokowski, Kopasz, 2005).

Tyrimo tikslas – nustatyti patyčių reiškinio paplitimą tarp Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių.

Uždaviniai: nustatyti patyčių patyrimo dažnumą; nustatyti lyties ir klasės skirtumus, susijusius su patyčių paplitimu; nustatyti dažniausiai pasitaikančias patyčių formas bei vietas, kuriose vaikai dažniausiai patiria patyčias; išsiaiškinti, kokia yra moksleivių reakcija ir elgesys, susidūrus su bendraamžių patyčiomis.

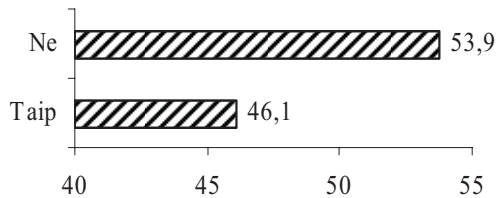
Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; anketinė apklausa; statistinė duomenų analizė.

Tyrimo imtis. Siekiant nustatyti patyčių paplitimą tarp Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, buvo apklausti 206 5–9 klasių moksleiviai, iš jų 105 (51 proc.) mergaitės ir 101 (49 proc.) berniukas. Tiriamųjų amžius svyruoja nuo 10 iki 16 metų. Amžiaus vidurkis – 13,54 m. Tyrimas atliktas devyniose Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose, tarp kurių 2 gimnazijos, 3 vidurinės bei 4 pagrindinės mokyklos.

Tyrimo rezultatai

Patyčių patyrimo dažnis

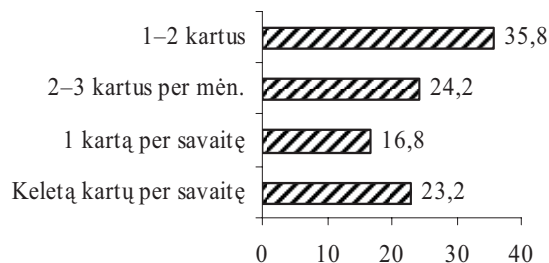
Tyrimu pirmiausia buvo siekiama nustatyti, ar moksleiviai patiria patyčių arba patys tyčiojasi iš kitų ir kokių dažnumu jie patyrė kitų vaikų tyčiojimąsi arba patys tyčiojosi per paskutinius 2 mėnesius. Moksleivių atsakymai į klausimą, ar iš jų mokykloje tyčiojosi kiti mokiniai, pasiskirstė taip (1 pav.):

1 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal patyčių patyrimą (% , N = 206)

Nustatyta (1 pav.), kad beveik du ketvirtadaliai (46,1 proc.) 5–9 klasių moksleivių patiria kitų vaikų tyčiojimąsi. Tuo tarpu, daugiau nei pusė respondentų (53,9 proc.) su šia problema nesusiduria.

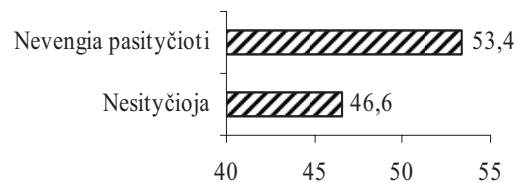
Tiriant patyčių dažnumą per paskutinius 2 mėnesius, gauti tokie rezultatai (2 pav.):

2 pav. Patyčių patyrimo dažnumas per paskutinius 2 mėnesius (% , N = 95)

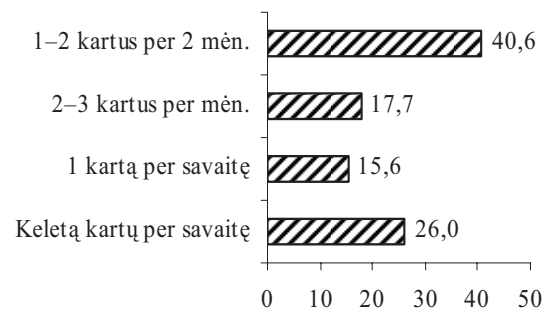
Kaip matyti iš rezultatų, pateiktų 2 paveiksle, šiek tiek daugiau nei trečdalis (35,8 proc.) tiriamųjų kitų moksleivių patyčias patyrė retai (1–2 kartus per du mėnesius), apie pusė apklaustųjų (40 proc.) patyrė dažnas patyčias – vieną kartą (16,8 proc.) arba keletą kartų per savaitę (23,2 proc.) ir beveik vienas ketvirtadalis (24,2 proc.) respondentų nurodė, kad nuo kitų vaikų tyčiojimosi kenčia mažiausiai 2–3 kartus per mėnesį.

Tačiau, kaip rodo ir kitų mokslininkų tyrimai (Valiukevičiūtė, 2003, Zaborskis, Vareikienė, 2008), mokiniai yra ne tik patyčių aukos, bet ir jų iniciatoriai. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal tyčiojimąsi iš kitų moksleivių pavaizduotas 3 paveiksle.

3 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal tyčiojimąsi iš kitų vaikų (% , N = 206)

Paaikškėjo (3 pav.), kad daugiau nei pusė (53,4 proc.) tirtų moksleivių nevengia pasityčioti iš kitų vaikų, o likusioji apklausoje dalyvavusių respondentų dalis nurodė, kad iš bendraamžių nesityčioja (46,6 proc.).

4 pav. Tyčiojimosi iš kitų mokinių dažnumas per paskutinius 2 mėnesius (% , N = 96)

Analizuojant tiriamųjų atsakymų pasiskirstymą pagal jų tyčiojimosi iš kitų dažnumą, nustatyta (4 pav.), kad didesnis skaičius moksleivių per paskutinius 2 mėnesius iš kitų vaikų tyčiojosi 1–2 kartus. Taip teigė 40,6 proc. apklaustųjų. Panašus skaičius tyrimo dalyvių (41,6 proc.) nurodė, kad per tą patį laikotarpį iš kitų tyčiojosi dažnai – 1 kartą (15,6 proc.) arba keletą kartų per savaitę (26,0 proc.). Likusioji apklausoje dalyvavusių 5–9 klasių mokinių dalis tyčiojosi ne rečiau kaip 2–3 kartus per mėnesį (17,7 proc.).

Taigi, tyrimo rezultatai rodo, kad patyčios tarp moksleivių Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose yra plačiai paplitęs reiškinys: beveik pusė (40 proc.) 5–9 klasių moksleivių per paskutinius 2 mėnesius mokykloje patyrė dažnas (vieną kartą arba keletą kartų per savaitę) bendraamžių patyčias, panašus skaičius vaikų (41,6 proc.), kurie patys dažnai (kartą arba keletą kartų per savaitę) tyčiojasi iš kitų moksleivių. Kitų iki šiol Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatai rodo kiek kitokią šio reiškinio paplitimą. Pasaulinės Sveikatos Organizacijos 2002 metais atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis, šalies mokyklose dažnas (2–3 kartus per mėnesį arba dažniau) patyčias patyrė 36,17 proc. moksleivių; 34 proc. apklausos dalyvių prisipažino, jog dažnai (2–3 kartus per mėnesį arba dažniau) patys tyčiojosi iš kitų

(Zaborskis, Vareikienė, 2008). 2003 metais atliktos apklausos Vilniaus bei Alytaus miestų mokyklose rezultatai rodo, kad 27,1 proc. vaikų kartą per savaitę ir dažniau mokykloje susiduria su bendraamžių patyčiomis, 17,2 proc. apklaustųjų per tą patį laikotarpį lygiai tiek pat kartų iš kitų vaikų tyčiojosi patys (Valiukevičiūtė, 2003). Taigi, palyginus tyrimo Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose duomenis su kitais Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatais, nustatytas šiek tiek didesnis moksleivių skaičius, patiriantis pa-

tyčias, bei didesnis skaičius vaikų, kurie patys tyčiojasi iš kitų.

Patyčių tarp mokinių formos

Tyrimu siekta nustatyti, kokias patyčių formas moksleiviai dažniausiai patiria bei kokiomis patyčių formomis patys tyčiojasi iš kitų.

Moksleivių atsakymų į klausimą apie patiriamų patyčių formas pasiskirstymas pavaizduotas 1 lentelėje:

1 lentelė *Patiriamų patyčių formų dažnis per paskutinius 2 mėnesius* (% , N = 95)

Patyčių formos	Niekada	1–2 kartus	2–3 kartus per mėnesį	1 kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
Mušimas	73,7	13,7	5,30	3,20	4,20
Stumdymas	51,6	21,1	12,6	7,40	7,40
Spardymas	67,4	13,7	6,30	5,30	7,40
Daiktų gadinimas	68,4	17,9	5,30	4,20	4,20
Pinigų ar kitų daiktų atiminėjimas	85,3	6,30	3,20	3,20	2,10
Ignoravimas ar nebendravimas	31,6	36,8	13,7	8,40	9,50
Apkalbėjimas	9,50	32,6	21,1	12,6	24,2
Pravardžiavimasis, erzinimasis	15,8	30,5	16,8	11,6	25,3
Grasinimas	61,1	21,1	4,20	7,40	6,30
Apspjaudymas	89,5	5,30	1,10	1,10	3,20
Įžeidžių ir nemalonių frazių rašymas	69,5	17,9	5,30	4,20	3,20

Analizuojant duomenis, nustatyta (1 lentelė), kad vaikai dažniausiai patiria žodines patyčias. Daugiau nei trečdalis (36,9 proc.) apklausoje dalyvavusių moksleivių nurodė, kad per pastaruosius du mėnesius patyrė dažną kitų pravardžiavimą, erzinimą – 1 kartą (11,6 proc.) arba keletą kartų per savaitę (25,3 proc.). Šiek tiek mažiau nei pusė apklaustųjų (47,3 proc.) su šia patyčių forma susidūrė rečiau, t. y. 1–2 kartus (30,5 proc.) bei 2–3 kartus per mėnesį (16,8 proc.). Likusioji respondentų dalis (15,8 proc.) pravardžiavimo, erzinimo nepatyrė visai. Kita dažnai pasitaikanti patyčių forma – apkalbėjimas. Daugiau nei trečdalis (36,8 proc.) moksleivių teigė, kad per paskutinius du mėnesius juos kartą (12,6 proc.) arba keletą kartų per savaitę (24,2 proc.) apkalbėjo. Šiek tiek daugiau nei pusė (53,7 proc.) apklaustųjų su šia

patyčių forma susidūrė rečiau, t. y. 1–2 kartus (32,6 proc.), 2–3 kartus per mėnesį (21,1 proc.). Ir tik labai maža dalis (9,5 proc.) tirtų moksleivių apkalbėjimu nepatyrė. Rečiausiai pasitaikančios patyčių formos – apspjaudymas, pinigų ar daiktų atiminėjimas, mušimas bei įžeidžių ir nemalonių frazių rašymas.

Nagrinėjant patiriamų patyčių formų koreliacijas nustatytas stiprus ryšys tarp šių patyčių formų: „mušimas“ ir „grasinimas“ ($r = 0,587, p < 0,001$), „stumdytas“ ir „grasinimas“ ($r = 0,589, p < 0,001$), „spardymas“ ir „grasinimas“ ($r = 0,596, p < 0,001$), „mušimas“ ir spardymas“ ($r = 0,695, p < 0,001$).

Panašų patyčių formų paplitimą rodo ir apklausoje dalyvavusių moksleivių atsakymai apie pačių vartojamas patyčių formas (2 lentelė):

2 lentelė *Tyčiojimosi iš kitų vaikų formų dažnis per paskutinius 2 mėnesius* (% , N = 96)

Patyčių formos	Niekada	1–2 kartus	2–3 kartus per mėnesį	1 kartą per savaitę	Keletą kartų per savaitę
Mušimas	85,4	8,30	4,20	–	2,10
Stumdymas	45,8	33,3	8,30	8,30	4,20
Spardymas	59,4	21,9	6,30	7,30	5,20
Daiktų gadinimas	84,4	10,4	2,10	1,00	2,10
Pinigų ar kitų daiktų atiminėjimas	91,7	6,30	1,00	–	1,00
Ignoravimas ar nebendravimas	32,3	37,5	13,5	5,20	11,5
Apkalbėjimas	16,7	38,5	12,5	10,4	21,9
Pravardžiavimasis, erzinimasis	27,1	30,2	15,6	7,30	19,8
Grasinimas	77,1	14,6	2,10	2,10	4,20
Apspjaudymas	94,8	1,00	1,00	1,00	2,10
Įžeidžių ir nemalonių frazių rašymas	84,4	5,20	3,10	3,10	4,20

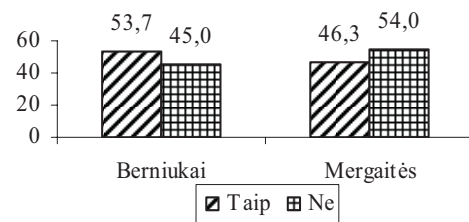
Nustatyta, kad moksleiviai kitų orumui sumenkinti dažniausiai vartoja žodines patyčių formas (2 lentelė). Beveik trečdalis (32,3 proc.) tiriamųjų per paskutinius du mėnesius dažnai kitus apkalbėjo – vieną kartą (10,4 proc.) arba keletą kartų per savaitę (21,9 proc.). Šiek tiek daugiau nei pusė tiriamųjų (51,0 proc.) per tą patį dviejų mėnesių laikotarpį kitus moksleivius apkalbėjo 1–2 kartus (38,5 proc.) bei 2–3 kartus per mėnesį (12,5). Likusioji apklaustųjų dalis (16,7 proc.) kitų vaikų niekada neapkalbėjo. Mažiau nei trečdalis (27,1 proc.) moksleivių prisipažino, kad per paskutinius du mėnesius dažnai pravardžiavosi ir erzindavo – vieną kartą (7,3 proc.), keletą kartų per savaitę (19,8 proc.). Mažiau nei pusė (45,8 proc.) respondentų mokykloje pravardžiavo bei erzino atitinkamai 1–2 kartus (30,2 proc.) bei 2–3 kartus per mėnesį (15,6 proc.). Šiek tiek daugiau nei ketvirtadalis (27,1 proc.) tiriamųjų šios patyčių formos niekada nesigriebdavo. Rečiau 5–9 klasių moksleiviai mušdavo, gadindavo daiktus, atiminėdavo pinigus ar daiktus, apspjaudydavo, grasindavo bei rašydavo įžeidžius ir nemalonus užrašus.

Analizuojant apklausos rezultatus, ryškesni koreliaciniai ryšiai rasti tarp tokių tyčiojimosi formų, kaip: „apkalbėjimas“ ir „pravardžiavimasis, erzini-masis“ ($r = 0,526$, $p < 0,001$), „daiktų gadinimas“ ir „pinigų ar kitų daiktų atiminėjimas“ ($r = 0,610$, $p < 0,001$), „apspjaudymas“ ir „įžeidžių ir nemalonių užrašų rašymas“ ($r = 0,661$, $p < 0,001$), „stumdy-mas“ ir „spardymas“ ($r = 0,665$, $p < 0,001$).

Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai dažniausiai kenčia nuo žodinių patyčių formų – pravardžiavimai, erziniai ir apkalbinėjimai, rečiau patiriamos fizinės patyčios – apspjaudymai, pinigų ar daiktų atiminėjimas, mušimas. Labai panašios patyčių formų paplitimo tendencijos nustatytos kitais Lietuvoje atliktais tyrimais. 2003 metais Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo mokyklose atliktos apklausos rezultatai rodo, kad didžioji dalis moksleivių patiria pravardžiavimąsi ar erziniimąsi bei apkalbinėjimą, rečiau pasitaiko mušimas, stumdymas ar spardymas, ignoravimas ar nebendravimas, grasinimas ar bauginimas ir daiktų gadinimas ar laužymas (Povilaitis, Valickaitė, 2005). Vilniaus ir Alytaus miestų mokyklose besimokantys vaikai dažniausiai patiria pravardžiavimąsi, erziniimąsi ir apkalbinėjimą, rečiau susiduriama su fizinėmis patyčiomis – stumdymu, spardymu ir mušimu (Valiukevičiūtė, 2003).

Patyčių sklaidos tarp mergaičių ir berniukų lyginimas

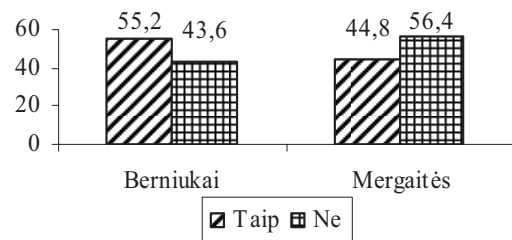
Lyginant mergaičių ir berniukų atsakymus apie mokykloje patiriamas patyčias, gauti tokie rezultatai (5 pav.):

5 pav. Berniukų (N = 101) ir mergaičių (N = 105) paskirstymas pagal patyčių patyrimą (%)

Iš 5 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad šiek tiek daugiau berniukų (53,7 proc.) nei mergaičių (46,3 proc.) patiria patyčias ir šiek tiek mažiau berniukų (45,0 proc.) nei mergaičių (54,0 proc.) su šia problema nesusiduria. Iš viso bendraamžių patyčias patiria 53,7 proc. berniukų ir 46,3 proc. mergaičių.

Berniukų ir mergaičių pasiskirstymas pagal tyčiojimąsi iš kitų moksleivių pateiktas 6 paveiksle.

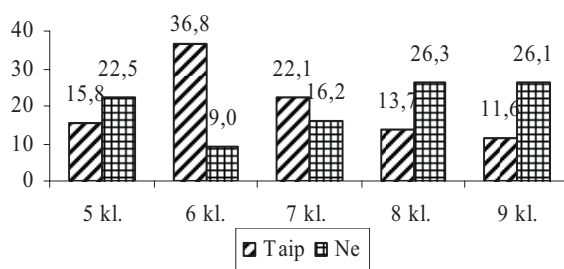
6 pav. Berniukų (N = 101) ir mergaičių (N = 105) paskirstymas pagal tyčiojimąsi iš kitų (%)

6 pav. rezultatai rodo, kad daugiau berniukų (55,2 proc.) nei mergaičių (44,8 proc.) tyčiojasi iš kitų, tuo tarpu daugiau mergaičių (56,4 proc.) nei berniukų (43,6 proc.) nurodė, kad iš vaikų nesityčioja.

Taigi nustatyta, kad patyčių aukomis dažniausiai tampa berniukai, kurie ir patys dažniau tyčiojasi iš kitų vaikų. Lietuvoje bei kitose šalyse atliktų tyrimų duomenys rodo nevienodus patyčių paplitimo pagal lytį skirtumus. Kai kuriais tyrimais patvirtinta, kad berniukai dažniau negu mergaitės patiria patyčias bei patys dažniau tyčiojasi iš kitų (Rantanen, Kaltiala-Heino, Rimpela ir kt., 1999; De Almeda, 1999; Chamberlain, 2003; Povilaitis, Jasiulionienė, Kurienė ir kt., 2007). Tačiau kiti tyrimai neatskleidžia akivaizdžių skirtumų tarp berniukų ir mergaičių (Pateraki, Hounoumadi, 2001; Piskin, 2002; Boulton, Treuman, Flemington, 2002; Chamberlain, 2003; Povilaitis, Jasiulionė, Kurienė ir kt., 2007).

Patyčių paplitimas pagal klases

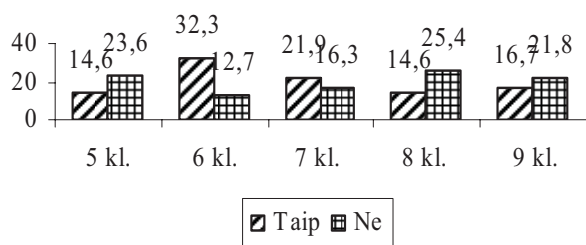
Tyrimo metu buvo svarbu išsiaiškinti patyčių patyrimą tarp įvairių klasių moksleivių. Apklausos rezultatai pateikti 7 pav.

7 pav. Patyčias patiriančių moksleivių pasiskirstymas pagal klases (% , N = 206)

Duomenų analizė rodo, kad mokykloje su kitų moksleivių patyčiomis daugiausia susiduria šeštų (36,8 proc.) ir septintų (22,1 proc.) klasių moksleiviai. Mažiausiai patyčių patiria devintokai (11,6 proc.) ir aštuntokai (13,7 proc.).

Rezultatai apie įvairių klasių moksleivių tyčiojimąsi iš kitų vaikų pateikti 8 paveiksle.

8 pav. Iš kitų vaikų besityčiojančių moksleivių pasiskirstymas pagal klases (% , N = 206)

Apklausa metu nustatyta, kad mokykloje iš kitų vaikų dažniausiai tyčiojasi 6 ir 7 klasių moksleiviai – taip teigė beveik trečdalis (32,3 proc.) šeštokų ir šiek tiek mažiau nei vienas ketvirtadalis (21,9 proc.) septintokų. Mažiausiai tyčiojasi penktokai (14,6 proc.) bei aštuntokai (14,6 proc.).

Remiantis tyrimo rezultatais (8 ir 9 pav.), galima teigti, kad patyčių problema aktualiausia 6–7 klasių moksleiviams, nes, būtent, šiose klasėse besimokantys vaikai daugiausia tampa patyčių aukomis bei daugiausia patys tyčiojasi iš kitų.

Patyčių vietos mokyklose

Tyrimo metu siekta nustatyti, kuriose mokyklos vietose moksleiviai dažniausiai susiduria su kitų patyčiomis. Rezultatai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė *Vietos mokyklose, kuriose patiriamos kitų vaikų patyčios* (% N = 95)

Patyčių vietos	Niekada	Kartais	Dažnai
Koridoriuose	7,40	51,6	41,1
Kabinetuose	29,5	47,4	23,2
Valgykloje	58,9	36,8	5,30
Tualete	86,3	7,40	6,30
Mokyklos kieme ar teritorijoje	18,90	56,8	24,2

Apklausa duomenys parodė (3 lentelė), kad dažniausiai kitų tyčiojimąsi moksleiviai patiria mokyklos koridoriuose. Taip teigė daugiau nei trečdalis (41,1 proc.) respondentų, kad kartais – šiek tiek daugiau nei pusė apklaustųjų (51,6 proc.). Ir tik labai maža dalis moksleivių (7,4 proc.) nurodė, kad koridoriuose su kitų vaikų patyčiomis nesusiduria. Beveik vienas ketvirtadalis (24,2 proc.) tirtų moksleivių dažnai patyčias patiria mokyklos kieme ar teritorijoje, kartais – daugiau nei pusė apklaustųjų (56,8 proc.). Mažiau nei vienas ketvirtadalis (23,2 proc.) moksleivių dažniausiai patyčias patiria kabinetuose, šiek tiek mažiau nei pusė apklaustųjų (47,4 proc.) toje pačioje vietoje su kitų vaikų patyčiomis susiduria tik kartais. Rečiausiai patyčių patiriama mokyklos tualete. Taip teigė didžioji dalis apklausoje dalyvavusių moksleivių (86,3 proc.).

Panašūs rezultatai gauti ir kitais Lietuvoje bei užsienio šalyse atliktais tyrimais. Panevėžio miesto bei rajono mokyklose su kitų moksleivių patyčiomis dažniausiai susiduriama mokyklos koridoriuose bei jos teritorijoje, kabinetuose, rečiau – valgykloje ir tualete (Povilaitis, Valickaitė, 2005). Kretingos miesto bendrojo lavinimo mokyklose atlikto tyrimo duomenimis, moksleiviai kitų vaikų patyčias dažniausiai patirdavo mokyklos kieme ar jos teritorijoje, koridoriuose, kabinetuose, šiek tiek rečiau valgykloje (Žilienė, Ramanauskienė, 2005). Portugalijoje atliktos apklausos rodo, kad didžioji dalis šios šalies moksleivių patyčias patiria mokyklos koridoriuose bei klasėse (De Almeida, 1999). Taigi, išryškėja tam tikra tendencija, kad tyčiojama tokiose mokyklos vietose, kur suaugusiųjų priežiūra yra mažesnė.

Mokinių reakcija ir elgesys patyčių situacijose

Organizuojama apklausa siekta išsiaiškinti moksleivių reakciją ir elgesį, susidūrus su bendraamžių patyčiomis. Tyrimo duomenys rodo (4 lentelė), kad šiek tiek daugiau nei pusė tirtų moksleivių (52,6 proc.), susidūrę su patyčiomis, dažnai nesima jokių konkrečių veiksmų ir iš jų besityčiojantiems bendraamžiams stengiasi parodyti, kad tai jų visai neįaudina. Kartais taip elgiasi beveik trečdalis respondentų (32,6 proc.). Panašūs skaičius apklaustųjų (29,2 proc.) dažnai iš jų besityčiojantiems atsako tuo pačiu, beveik pusė tirtų moksleivių (51,0 proc.) taip elgiasi tik kartais. Penktadalis apklausos dalyvių (20,0 proc.) apie vykstančias patyčias dažnai papasakoja savo draugams, kartais taip pasielgia daugiau nei trečdalis (37,9 proc.) moksleivių. Šiek tiek mažiau nei trečdalis (29,5 proc.) moksleivių tik kartais apie patiriamas patyčias papasakoja savo tėvams, beveik du trečdaliai jiems apie tai niekada neprasitaria (66,3 proc.). Nustatyta, kad dauguma (96,8 proc.) respondentų apie skriaudas nepraneša klasės auklėtojams

(68,4 proc.) arba pasisako tik kartais (28,4 proc.). Išsiaiškinta, kad didžioji respondentų dalis apie patiriamą skriaudą niekada nepasakoja socialinei pedagogei (88,4 proc.) bei mokytojams (73,7 proc.).

4 lentelė *Patyčias patiriančių mokinių reakcija į patyčias* (% N = 95)

Mokinių reakcijos	Niekada	Kartais	Dažnai
Atsakau skriaudėjams tuo pačiu	19,8	51,0	29,2
Papasakoju tėvams	66,3	29,5	4,20
Papasakoju mokytojams	73,7	23,2	3,20
Papasakoju klasės auklėtojai	68,4	28,4	3,20
Papasakoju social. pedagogei	88,4	9,50	2,10
Papasakoju draugams	42,1	37,9	20,0
Papasakoju broliui, sesei	70,5	14,7	14,7
Nesiimu jokių veiksmų	43,2	42,1	14,7
Stengiuosi parodyti, kad manęs tai neįaudina	14,7	32,6	52,6

Stipriausias ryšys, nagrinėjant moksleivių reakcijos į patyčias koreliacijos, nustatytas tarp papasakojimo mokytojams ir papasakojimo savo klasės auklėtojai ($r = 0,724$, $p < 0,000$).

Išvados

1. Mokinių patyčios Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose – labai aktuali problema. Beveik kas antras 10–16 metų moksleivis patiria dažnas (vieną kartą arba keletą kartų per savaitę) patyčias.
2. Berniukai dažniau nei mergaitės patiria patyčias ir patys labiau linkę tyčiotis iš kitų moksleivių. Patyčių aukos ir iniciatoriai dažniausiai žemesnių (6–7 kl.) klasių moksleiviai.
3. Mokyklose vaikai dažniausiai kenčia nuo žodinių patyčių formų – pravardžiavimosi, erziniimosi ir apkalbėjimų. Rečiausiai spjaudomasi, atiminėjami pinigai ar daiktai, mušama bei vartojami įžeidūs ir nemalonūs užrašai. Dažniausiai su bendraamžių patyčiomis susiduriama tose mokyklos vietose, kur suaugusiųjų priežiūra yra mažesnė – koridoriuose, kabinetuose, mokyklos kieme ar teritorijoje, rečiausiai – tualete.
4. Moksleiviai, susidūrę su bendraamžių patyčiomis, dažniausiai stengiasi parodyti, kad tai jų visai neįaudina arba iš jų besityčiojantiems bendraamžiams atsako tuo pačiu. Be to, vaikai nelinkę ieškoti suaugusiųjų pagalbos.

Literatūra

1. Boulton M. J., Treuman M., Flemington I., 2002, Associations between Secondary School Pupils' De-

2. finitions of Bullying, Attitudes towards Bullying, and Tendencies to Engage in Bullying: age and sex differences. *Educational Studies*. Vol. 28. Nr. 4. P. 101–108.
2. Chamaberlain S. P., 2003, Responding to Bullying. *Intervention in School and Clinic*. Vol. 38. Nr. 4. P. 236–242.
3. Civinskas R., Levickaitė V., Tmutienė I., 2006, *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Kaunas: Garnelis.
4. De Almeida A. M., 1999, Portugal. *The nature of school Bullying*. P. 174–187. Edited by: Smith P. K., Morita Y., Junger-Tas J. Et al. London.
5. Olweus D., 1993, *Bullying at School - What We Know and what We Can Do*. Oxford and Cambridge: Blackwell Publishing.
6. Ollweus D., 2008, Patyčios mokyklose: faktai ir intervencija. *Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevencija mokyklose: tarptautinės konferencijos medžiaga*. P. 19–30. Vilnius: Multiplex.
7. Pateraki L., Houndoumadi A., 2001, Bullying Among Primary School Children in Atsens, Greece. *Educational Psychology*. Vol. 21. Nr. 2. P. 167–175.
8. Piskin M., 2002, School bullying: Definition, types, related factors, and strategies to prevent bullying problems. *Educational Sciences: Theory & Practice*. Nr. 2. P. 555–562.
9. Povilaitis R., Jasiulionė J. S., Kurienė A. ir kt., 2007, *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: Multiplex.
10. Povilaitis R., Valickaitė D., 2005, Priekabiavimo paplitimas Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių populiacijoje. *Vissuomenės sveikata*. Nr. 2 (29). P. 47–52.
11. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., 2005, *Apie priekabiavimą*. Vilnius: Multiplex.
12. Rantanen P., Kaltiala-Heino R., Rimpela M. et al., 1999, Bullying, depresijon, and suicidal idealion in Finnish adolescents: school survey. *BMJ*. Vol. 319. P. 348–351.
13. Rigby K., 1999, What harm Does Bullying Do? *Paper presented at the Children and Crime: Victims and Offenders Conference convened by the Australian Institute of Criminology and held in Brisbane, 17–18 June 1999*. P. 2–12.
14. Smith P. K., 1997, Bullying in Life – Span Perspective: What Can Studies of School Bullying and Workplace Bullying Learn from Each Other? *Journal of Community & Applied Social Psychology*. Vol. 7. P. 249–255.
15. Smokowski P. R., Kopasz K. H., 2005, Bullying in Scool: An Overview of Types, Effects, family Characteristics, and Intervention Strategies. *Children & Schools*. Vol. 27. Nr. 2. P. 101–110.
16. Targamadžė V., Valeckienė D., 2007, Patyčių bendrojo lavinimo mokyklose samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Pedagogica Vilnensia*. Nr. 19. P. 159–171.
17. Trautamn M., 2003, Identify and Reduce Bullying in Yo ur Classroom. *Intervention in School and Clinic*. Vol. 38. Nr. 4. P. 243–246.
18. Valeckienė D., 2007, Patyčių tarp bendraamžių pre-

- vencijos strategijų mokykloje analizė: užsienio šalių patirtis. *Tiltai*. Nr. 4. P. 53–52.
19. Valiukevičiūtė J., 2003, Vaikų, patiriančių bendramamžių priekabiavimą, psichologinis prisitaikymas. *Magistro darbas*. Vilniaus universitetas. [žiūrėta 2008-02-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.google.lt/search?hl=lt&q=Vaik%C5%B3%2C+patirian%C4%8Di%C5%B3+benDRAMAM%C5%BEi%C5%B3+priekabiavim%C4%85%2C+psichologinis+prisitaikymas%3A+Magistro+darbas.+Vilnius.&btnG=Paie%C5%A1ka&meta=>>>.
20. Zaborskis A., Vareikienė I., 2008, Patyčios mokykloje ir jų sąsajos su moksleivių sveikata bei gyvenimu. *Medicina*. Nr. 44 (3). P. 232–239.
21. Žilienė D., Ramanauskienė T. Anoniminė moksleivių apklausa apie smurtą ir patyčias mokyklose. <http://www.kretingospsc.lt/veikla/anon_moksl_%20apklausa_apie_smurta_%20ir_patycias.pdf>

ANALYSIS OF BULLYING MANIFESTATION AT ŠIAULIAI SECONDARY SCHOOLS

Giedrius Girdvainis, Rasa Pocevičienė

Summary

Bullying is conscious, non-provoked and constantly recurring negative behaviour of one person or a few of them, directed against a person for whom it is difficult to defend himself/herself. Bullying can manifest through direct, indirect, physical or verbal forms of behaviour. This phenomenon is very big problem that is related to pupils' health disorders and negative life peculiarities.

Bullying at school is a huge problem at Šiauliai secondary schools. Every second 10-16 year old pupil is bullied often (once or several times a week). More often bullied are boys; they are the initiators of bullying too. The victims of bullying more often are pupils of lower grades (grade 6-7). Verbal forms of bullying (nicknaming, teasing, slander) are more frequent. The most usual places for bullying are those where control of adults is less tight: in the corridor, rooms, school yard. The investigations have shown that pupils would like to be indifferent to bullying or they become initiators of bullying. Children are not seeking help from adults.

As such situation exists, educational institutions should create long term and effective system of social and educational help for prevention and rectifying of this problem. In addition, the institutions should implement the straight policy of no tolerance of bullying.

Keywords: bullying, victim, bullying initiator.

PATYČIŲ RAIŠKOS ŠIAULIŲ MIESTO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE ANALIZĖ

Giedrius Girdvainis, Rasa Pocevičienė

Santrauka

Patyčios – sąmoningas, neišprovokuotas bei nuolat pasikartojantis neigiamas vieno ar kelių asmenų elgesys, nukreiptas prieš asmenį, kuriam sunku pačiam apsiginti. Patyčios pasireiškia tiesioginėmis, netiesioginėmis, fizinėmis bei verbalinėmis elgesio formomis. Šis reiškinys yra be galo didelė problema, susijusi su moksleivių sveikatos sutrikimais ir negatyviomis gyvenimo ypatybėmis.

Mokinių patyčios Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose – labai aktuali problema. Kas antras 10–16 metų moksleivis patiria dažnas (vieną kartą arba keletą kartų per savaitę) patyčias, dažniau jas patiria berniukai, kurie ir patys dažniau tyčiojasi iš kitų vaikų. Patyčių aukomis dažniausiai tampa žemesnių (6–7 kl.) klasių moksleiviai. Mokyklose vaikai dažniausiai kenčia nuo žodinių patyčių formų – pravardžiavimosi, erzimosi ir apkalbėjimų. Dažniausiai su bendramamžių patyčiomis susiduriama tose vietose, kur suaugusiųjų priežiūra mažesnė – koridoriuose, kabinetuose, mokyklos kieme ar teritorijoje. Nustatyta, kad moksleiviai, susidūrę su bendramamžių patyčiomis, dažniausiai stengiasi parodyti, kad tai jų visai neįaudina arba iš jų besityčiojantiems bendramamžiams atsako tuo pačiu. Be to, vaikai nelinkę ieškoti suaugusiųjų pagalbos.

Atsižvelgiant į šią situaciją, ugdymo įstaigose būtina sukurti ilgalaikę ir efektyvią socialinių bei pedagoginių šią problemą šalinančių priemonių sistemą, įgyvendinti griežtą patyčių netoleravimo politiką.

Prasminiai žodžiai: patyčios, patyčių auka, patyčių iniciatorius.

Įteikta 2009-10-21